

Карнич Ірина

*викладач кафедри соціальної педагогіки
та історії педагогіки Уманського
державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО РУХУ
В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРІОДИЦІ
(20-ті – ПОЧАТОК 30-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ)**

У статті здійснено історіографічний аналіз проблеми розвитку дитячого руху в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х рр. ХХ століття). Автором акцентовано увагу на найбільш важливих аспектах даної історико-педагогічної проблеми та виокремлено перспективні напрямки подальших досліджень.

Ключові слова: *дитячий рух, українська педагогічна періодика, дитяча періодика, історіографічний аналіз.*

В статье осуществлен историографический анализ проблемы развития детского движения в украинской педагогической периодике (20-е – начало 30-х гг. ХХ века). Автором акцентировано внимание на наиболее важных аспектах данной историко-педагогической проблемы и выделены перспективные направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: *детское движение, украинская педагогическая периодика, детская периодика, историографический анализ.*

The article presents historiographical analysis of the problem of children's movement in the Ukrainian educational periodicals (20's – early 30's of XX century). The attention is paid by the author to the most important aspects of historical and pedagogical issues and specifically mentioned the promising directions of further research.

Key words: children's movement, the Ukrainian educational periodicals, children's periodicals, historiographical analysis.

«Нова етика ставлення до дитинства», проголошена керівниками держав світу, учасниками Всесвітньої зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей в ООН (Нью-Йорк, 30 вересня 1990 року), передбачає, що тільки відповідно до того, як суспільство захищає своїх дітей і піклується про них, вимірюється його цивілізованість, перевіряється його гуманність і складається його майбутнє.

Реалізація прав та інтересів дітей здійснюється, зокрема, через дитячий рух – об'єктивну соціально-педагогічну реальність, специфічне середовище соціального виховання, інститут громадянського становлення юної особистості.

Дитячий рух як специфічний соціокультурний феномен на різних етапах становлення та розвитку має унікальний досвід, переосмислення якого з позицій сучасної теорії виховання, обґрунтування педагогічної концепції діяльності сучасних дитячих громадських структур у системі соціального виховання підростаючого покоління у нових соціокультурних умовах – основне завдання історико-педагогічного дослідження.

Важливим джерелом для вивчення історії, теорії та практики організації дитячого руху є періодична преса. З одного боку, вона виступає вагомим «сховищем» значного масиву фактичного матеріалу для вивчення особливостей розв'язання конкретних проблем у певний історичний період, а з іншого – є багатим дослідницьким джерелом для проведення історико-педагогічних досліджень [8, с. 115]. Преса – це своєрідна скарбниця джерел епохи, які різнопланово висвітлюють події [5, с. 403].

На думку сучасних дослідників, окрему сторінку в розвитку періодичної преси становить дитяча періодика – цілий спектр журналів та газет, які протягом ХХ ст. були основним джерелом розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху [4, с. 30].

Історіографічний аналіз проблеми свідчить про відсутність у сучасному науковому доробку дослідження, присвяченого даній історико-педагогічній проблемі. Тому *метою статті* є історіографічний аналіз проблеми розвитку дитячого руху в українській педагогічній періодиці у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ століття.

Будучи частиною демократичних процесів суспільства, дитячий рух починає виступати у якості суб'єкта суспільних перетворень і все більше привертає увагу учених.

До проблеми виховання особистості в дитячих та молодіжних колективах і організаціях, взаємодії дітей і дорослих зверталися філософи, педагоги, психологи. У їхніх працях обґрунтовано статус і функції дитячого руху (Р. Бейден-Пауелл, Д. Донцов, Н. Крупська, Л. Новікова, О. Тисовський та ін.), тенденції, фактори, умови, загальне і специфічне у діяльності державних і громадських молодіжних рухів (В. Бочарова, І. Кон, Т. Щербакова та ін.), процеси розвитку і становлення особистості у колективі, характер міжособистісних стосунків, соціальна позиція дітей і дорослих (Д. Ельконін, О. Киричук, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.), концептуальні підходи до створення умов виховання особистості за місцем її проживання (С. Шацький та ін.), особливості культурно-історичної ідентифікації (К. Абульханова-Славська, Г. Ващенко, С. Рубінштейн, К. Ушинський та ін.).

Незважаючи на те, що вивченням молодіжної комсомольської проблематики в колишньому СРСР займалися декілька тисяч дослідників (видано тисячі статей, сотні брошур, монографій, захищено понад 1000 дисертацій), ні в українській, ні в загальносоюзній історіографії не було жодного комплексного дослідження проблеми розвитку дитячого руху в українській педагогічній періодиці у 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. Причому зауважимо, що ці дослідження виконувалися за часів СРСР, тому на їхній методології позначився класовий підхід до аналізу явищ і в сучасних умовах дитячий рух як соціально-педагогічний феномен потребує нового відрефлексування.

Дослідженню діяльності дитячих організацій в Україні присвячені праці Н. Онищенко, М. Сидоренко та ін. Щодо безпосередньої організації педагогічного процесу в системі скаутингу, то цим питанням займалися О. Бондар, С. Диба, Ю. Жданович, Я. Луцький, П. Мартин, В. Окаринський, М. Окаринський, Ю. Поліщук, Б. Савчук, О. Сич, М. Чепіль, Л. Ярова та ін.

Цінним джерелом для нашого дослідження є навчально-методичні посібники стосовно організації дитячого руху, зокрема його історичного розвитку: довідник-посібник лабораторії дитячих об'єднань Інституту проблем виховання НАПН України «Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного» (авторський колектив: О. Бондарчук, А. Зайченко, О. Кравченко, Р. Охрімчук, Л. Шелестова); навчально-методичний посібник «Дитячі громадські організації» (2004) (Л. Мазуренко) та ін.

Важливими для нашої роботи є наукові дослідження проблеми розвитку позашкільної освіти в Україні, різних типів позашкільних закладів та їх взаємодії з дитячими та юнацькими організаціями (В. Берека, Т. Зюзіна,

О. Карпенко, Н. Останкіна, Н. Пономарчук, Н. Сас,
Т. Цвірова та ін.).

Також заслуговують на увагу дослідження виховної діяльності молодіжних і дитячих товариств у західноукраїнських землях (І. Андрусів, М. Баяновська, М. Пантюк та ін.).

Неодмінно слід звернути увагу на сучасні дослідження історико-педагогічного спрямування провідних учених – І. Бежа, В. Бондаря, Н. Гупана, С. Гончаренка, І. Зайченка, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Кузя, Н. Ничкало, Н. Побірченко, О. Пометун, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін.

Особливий внесок в історіографію дитячого та молодіжного руху зробили зарубіжні видання, роботи представників української діаспори (В. Гришко, З. Зелений, В. Ленник, С. Левицький, С. Наріжний, В. Плющ та ін.). Важливе значення у контексті нашого дослідження мають праці зарубіжних фахівців з проблем дитячого та молодіжного руху, зокрема скаутського (М. Балестріно, Дж. Барра, Р. Біркбі, Б. Лава та ін.).

Значний інтерес становлять сучасні праці російських учених-дослідників дитячого та молодіжного руху (Л. Алієва, М. Басов, Л. Борисова, А. Волохов, Л. Грибанова, В. Григорова, В. Кудінов, Ю. Кудряшов, Л. Легошина, Р. Литвак, М. Рожков, Л. Романенкова, О. Романов, І. Руденко, Т. Трухачова та ін.).

До висвітлення проблеми розвитку дитячого руху в українській педагогічній періодиці зверталися сучасники, теоретики та практики дитячого руху. Перші аналітичні огляди дитячої періодици представлені у публікаціях дослідників періодичної преси (у тому числі дитячої) періоду 20–30-х років ХХ ст., серед яких – М. Биковець, Л. Гострий, А. Журавський, С. Кільколик, В. Лір, М. Миронов, І. Петровський, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга.

Наступні періоди в історіографії вітчизняної періодици представлені дослідженнями С. Гармаш (1976), І. Зайченка (2002), В. Зябка (1987), Е. Панасенко (2001), К. Присяжнюка (1965), А. Пугач (2008).

Окремі аспекти розвитку дитячої періодици висвітлені у працях з історії піонерської організації в Україні та Росії. Серед них заслуговують на увагу публікації М. Басова – члена Асоціації дослідників дитячого руху (Росія) (1974) [4].

Проте більшість наукових розвідок присвячені загальним дослідженням

періодичної преси, зокрема педагогічної. Щодо дитячої періодики, то в Україні на сьогодні немає жодного цілісного дослідження з даної проблеми.

Підсумовуючи огляд історіографічних джерел з проблеми розвитку дитячого руху в українській педагогічній періодиці протягом досліджуваного періоду, можна зазначити, що їх збереглася велика кількість. Але більшість із них тільки опосередковано стосуються досліджуваної теми у контексті розвитку молодіжного руху, мають фрагментарний характер, потребують всебічного аналізу, перевірки і зіставлення фактів, об'єктивного та неупередженого висвітлення. До того ж переважна більшість зазначених досліджень суто історичного спрямування.

Таким чином, на порядку денному – важливість об'єктивного осмислення історичного досвіду проблеми розвитку дитячого руху в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х рр. ХХ ст.), необхідність реформування змісту освіти на основі творчого використання спадщини минулого

Історія започаткування й подальшого становлення періодичних видань, зазвичай, нерозривно пов'язана з певними соціально-економічними чинниками, рівнем розвитку науки і т.п. [8, с. 114]. Зародження піонерської періодики тісно переплітається з розвитком комуністичного дитячого руху. На початку 20-х рр. ХХ ст. в Українській РСР виходило ряд періодичних дитячих видань, серед яких: дитяча газета «Юний Спартак» (1922), «Юный ленинец» (1922), журнали «Червоні квіти» (1923), «Октябрьские всходы» (1924) та ін.

Потреба у Всеукраїнському друкованому органі була викликана практичною необхідністю – узагальнення досвіду роботи, організаційних та теоретико-методичних засад розвитку дитячого руху.

До висвітлення даного питання зверталися сучасники, теоретики та практики дитячого руху. Перші аналітичні огляди дитячої періодики представлені у публікаціях дослідників періодичної преси (у тому числі дитячої) періоду 20–30-х років ХХ ст., серед яких – М. Биковець, Л. Гострий, А. Журавський, С. Кільколик, В. Лір, М. Миронов, І. Петровський, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга.

Педагогічна періодика 20–30-х років ХХ ст. стала основним джерелом розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху. Зміст та історія журналів та газет несуть у собі багатий фактологічний матеріал для сучасних досліджень історії педагогіки. Тому метою подальших розвідок у даному напрямі є виявлення й узагальнення теоретико-практичних основ розвитку дитячого руху на основі цілісного ретроспективного аналізу публікацій

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басов Н. Ф. К 50-летию журнала «Вожатый» / Н. Ф. Басов // Народное образование. – 1974. – № 5. – С. 96–98.
2. Басов Н. Ф. Периодической печати – 50 лет / Н. Ф. Басов // Начальная школа. – 1974. – № 8. – С. 25–28.
3. Від редакції // Дитячий рух. – 1925. – № 1. – С. 1.
4. Коляда Н. М. Дитяча періодика як засіб науково-педагогічної комунікації у розвитку та популяризації теорії та практики дитячого руху / Н. М. Коляда // Освіта Донбасу. – 2009. – № 2. – С. 29–33.
5. Історичне джерелознавство : підручник / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. – К. : Либідь, 2002. – 488 с.
6. Найважливіші дати з історії розвитку комуністичного дитячого руху за 10 років // Дитячий рух. – 1932. – № 8. – С. 24–27.
7. Постанова президії ЦБ КДР про журнал «Дитячий рух» і «Знання та праця» // Дитячий рух. – 1931. – № 10. – С. 20.
8. Пугач А. До питання методології дослідження періодичної преси / А. Пугач // Зб. наук. праць Педагогічні науки. Вип. 40. – Херсон : ХДУ, 2005. – С. 110–115.
9. Пугач А. В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. В. Пугач. – К., 2008. – 20 с.
10. Сергій К. Дитрух в педагогічних журналах / К. Сергій // Дитячий рух. – 1925. – № 2. – С. 55.
Соколянський І. Деякі питання радянської педагогіки / І. Соколянський // Дитячий рух. – 1928. – № 10. – С. 19–21; № 11. – С. 12–15.